

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Кафедра екології

Дипломна робота
бакалавра

з теми: **«ЕКОЛОГІЧНА СВІДОМІСТЬ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ
УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА»**

Виконала: студентка 4 курсу Есoll 1-В 13 групи
Напряму підготовки 6.040106 «Екологія, охорона
навколишнього середовища та збалансоване
природокористування»

Ференець Дана Вікторівна

підпис

Керівник: Федорчук І.В., кандидат біологічних
наук, доцент кафедри екології

Рецензент: Любінська Л.Г., доктор біологічних
наук, професор

Кам'янець-Подільський – 2017 року

З М І С Т

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. РОЛЬ І МІСЦЕ ЕКОЛОГІЇ У СУЧАСНОМУ СВИТОГЛЯДІ.....	8
1.1. Наука про довкілля.....	8
1.2. Місце екології у системі наук.....	11
1.3. Принципи і закони природи.....	11
1.4. Наука і технологія.....	13
1.5. Наука і ціннісний підхід.....	14
1.6. Наука про довкілля і області її застосування.....	14
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНИХ УЯВЛЕНЬ ПРО СТОСУНКИ «ЛЮДИНА-ПРИРОДА».....	16
РОЗДІЛ 3. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ У ГАЛУЗІ ЗАХИСТУ ДОВКІЛЛЯ.....	30
3.1. Міжнародні правові акти.....	30
3.2. Конституція та закони України	31
РОЗДІЛ 4. ГРОМАДСЬКІСТЬ ЯК ВАГОМИЙ ЧИННИК ЗАХИСТУ ДОВКІЛЛЯ.....	39
4.1. Активність громадськості як запорука збереження довкілля.....	39
4.1.1. Спільний інтерес.....	40
4.1.2. Порухнені зв'язки. Баланс	41
4.2. Ключовий термін	41
4.3. Необмежені можливості впливу	42
4.4. Необхідність громадської активності та її переваги	43
РОЗДІЛ 5. ОРГАНІЗАЦІЙНІ УМОВИ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В МІСЦЕВИХ ДЕРЖАВНИХ АДМІНІСТРАЦІЯХ ТА ОРГАНАХ САМОВРЯДУВАННЯ	46
5.1. Структури місцевого самоуправління, необхідні для більш спішного екологічного менеджменту	47

5.2.Завдання адміністративних підрозділів	48
5.3.Класифікація завдань	50
5.4.Інтегрування екології в адміністративні структури	50
5.5.Екологічні відомства (підрозділи)	51
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59

ВСТУП

Глобальна екологічна криза є реалією нашого часу. Але на фоні політичної і економічної ситуації, яка склалася в Україні, проблема стосунків з природним оточенням відкладається в побутовій свідомості на задній план. Найбільшу увагу привертають такі аспекти загострення екологічної ситуації, як погіршення якості життя в результаті забруднення довкілля і наслідки антропогенних катастроф, перш за все, наслідки аварії на ЧАЕС. Від цієї проблеми, певно, ми позбавимось ще нескоро, мине чимало десятиліть, а, можливо, і століття, поки ми будемо згадувати про це як про історичний факт із життя України. Тому для українського суспільства проблема формування екологічної свідомості є нагальною, і у найближчих десятиліттях вона повинна стати найважливішим фактором його розвитку.

Відповідно, в психологічних дослідженнях, які торкаються проблеми «людина-природа», переважає аналіз психологічних аспектів проблем, які виникають у зоні екологічного лиха. Головна увага при цьому приділяється задачам психологічної реабілітації потерпілих. Переважно в такому ж контексті екологічно незадовільних умов життя розробляються проблеми екологічного виховання, навчання і екологічної пропаганди. Визнаючи значення такої роботи, слід підкреслити актуальність вивчення не тільки наслідків, але й психологічних причин виникнення антропогенних екологічних порушень.

Системний аналіз сучасної екологічної ситуації приводить до розуміння значення побутових уявлень про щоденні форми взаємодії з природним оточенням, оскільки врешті саме ці уявлення мають визначальне значення у розвитку антропогенних криз як на мікро-, так і на макрорівні.

Але як показує досвід, не маючи ефективно функціонуючих державних структур в галузі охорони довкілля в Україні, і маючи переважно громадські (а інколи навіть просто аматорські) структури, реалізація зазначеної проблеми не досягає бажаних результатів у вирішенні проблеми, бо тільки

держава є гарантом здійснення ефективної екологічної політики, бо держава має для цього всі необхідні засоби: правове, політичне і фінансово-економічне забезпечення, а демократія як інструмент у руках суспільства для створення такої держави, яка б у повній мірі відповідала інтересам суспільства і забезпечувала їх права і свободи.

У своїй роботі ми прагнемо розкрити деякі аспекти психології людини, її природжених і набутих рис у стосунках «людина-природа», і базуючись на цьому, спробувати пов'язати усі сторони нашого повсякденного життя, як то економічні, політичні й юридичні, у контексті екологічної свідомості суспільства, а також сформулювати модель адміністративних державних органів влади і недержавних місцевих структур у сфері захисту довкілля.

Об'єкт нашого дослідження є побутові екологічні уявлення та їх вплив на формування екологічної свідомості суспільства.

Предметом дослідження стали особливості системної організації побутових екологічних уявлень.

Мета нашої роботи є дослідження особливостей репрезентації в побутовій свідомості стосунків «людина-природа», та їх вплив на розвиток українського суспільства. Показати вплив екологічної свідомості суспільства на формування державних інститутів влади. Розкрити суть екології, як науки про природне оточення, що становить основу формування суспільних відносин.

Були визначені такі завдання дослідження:

- на матеріалі етнографічних, філософських, лінгвістичних, соціологічних і власне психологічних досліджень, що висвітлюють суб'єктивний аспект проблеми стосунків «людина-природа», здійснити теоретичний аналіз системи екологічних уявлень побутової свідомості.
- дослідити особливості сприймання екологічної проблематики, представлені в контексті міжособових відносин.

- сформулювати основи створення державних і недержавних структур у галузі захисту довкілля та їх ефективного функціонування з урахуванням особливостей геополітичного розташування України.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що: проведено психологічний аналіз побутових екологічних уявлень, розглядаючи їх у контексті формування екологічної свідомості суспільства як фактору розвитку держави; виявлені особливості сприйняття екологічної (природоохоронної) проблематики, показаній у контексті міжособових відносин; продемонстровано антропоцентриський напрямок сучасних побутових екологічних уявлень, поєднаний з прагненням до безпосередньої взаємодії з природним оточенням;

Практичне значення роботи полягає в тому, що її результати бути застосовані:

- при вирішенні проблем екологічного виховання, навчання та екологічної пропаганди;
- при формуванні (створенні) адміністративних структур на рівні району (області) як в органах виконавчої влади (обласних та районних держадміністраціях), так і в органах місцевого самоврядування, з урахуванням специфіки місцевих умов довкілля;
- при створенні громадських екологічних організацій, та ефективного їх використання у правовому регулюванні стосунків «людина-природа» (виробництво і раціональне природокористування);
- виявлена перевага антропоцентриських установок у побутових уявленнях про стосунки «людина-природа», що демонструє низьку ефективність традиційного екологічного навчання, яке здійснюється з антропоцентриських позицій;
- як практичні рекомендації у організації й функціонування підрозділів екологічного напрямку.

Апробація результатів досліджень. Результати наших досліджень були представлені на звітній конференції студентів і магістрантів природничого

факультету, яка відбулася 11-12 травня 2017 року у вигляді доповіді «Екологічна свідомість як фактор розвитку українського суспільства».

Структура та обсяг роботи: бакалаврська робота викладена на 65-ти сторінках машинописного тексту та складається із вступу, п'яти розділів, висновків та списку використаних джерел (який містить 91 найменування).

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У першій частині роботи ми здійснили теоретичний аналіз уявлень побутової свідомості про відношення «людина-природа». Вважалось, що побутові екологічні уявлення є складною системною освітою, основу якого складає антропоцентризм, який поєднується з вжитком у безпосередній взаємодії з навколишнім середовищем.

Проведений аналіз дозволив сформулювати такі висновки:

Моральний смисл дій, які відображають відношення суб'єкта до природного оточення, не визначає актуального змісту побутових екологічних уявлень.

Екологічний зміст вчинків, які були зроблені по відношенню до природного оточення, показано у побутовій свідомості в неактуалізованому вигляді. Актуальними при щоденній оцінці таких вчинків виявляються практичну суть, яка задається соціальними аспектами людської життєдіяльності.

Екологічні побутові уявлення є системною багаторівневою освітою, яка функціонує на різних рівнях рефлексії.

Традиційно основу навчання складав антропоцентризм, який приводив до формування (закріплення) уявлень про людину як господаря природи. В останні часи намітилась деяка тенденція до відмови від категоричних тверджень про пануючу роль людини і до визнання небезпеки, яка породжується прагненням людини домінувати над природою. Але екологічна ситуація досі оцінюється з позицій антропоцентризму. Наголос робиться на тих наслідках людської діяльності, які завдають шкоди насамперед людським інтересам, і лише тоді, коли ці наслідки набувають характеру незворотності.

Отримані результати аналізу можуть бути застосовані при вирішенні проблем екологічної пропаганди. Виявлена базисна категоріальна структура може служити в якості теоретичної моделі побутової екологічної свідомості

при розробці конкретних методів та прийомів екологічної інформації та пропаганди.

У другій частині роботи розкривається роль громадськості у здійсненні природоохоронної діяльності. Залучення громадськості є вирішальним чинником у створенні та впровадженні доцільного і ефективного режиму охорони довкілля. Також розкрито суть стосунків громадськості, промисловості та держави в галузі охорони природи. Показано спільні інтереси сторін і взаємовигідну співпрацю.

Показано місце і роль науки про довкілля у системі сучасного світогляду. Екологія повинна визначати сучасні технології.

Створена теоретична основа організації екологічних (природоохоронних) структур в місцевих органах влади, та їх ефективного функціонування.

Результати теоретичного дослідження підводять також до висновку, що стабільність розвитку суспільства і людства у цілому на Землі і його подальше існування повністю залежить від самих людей, чи зможе людина усвідомити себе не «царем» природи, а складовою її частиною. Чи зможе людина змінити своє ставлення до довкілля щоб не взяти скільки необхідно і зашкодити щонайменше, а взяти стільки, щоб не зашкодити взагалі? Тільки абсолютна гармонія з довкіллям визначає шлях до виживання людства на планеті Земля.

З практичної точки зору результати теоретичних досліджень роботи можуть бути використані як основа для розробки навчального модуля з «Основ сталого розвитку» при підготовці екологів-фахівців в університетах. Це суттєво вплине на розуміння і підхід до вирішення екологічних проблем з боку органів державної виконавчої влади й органів самоврядування, а значить створить передумови для стабільного майбутнього розвитку українського суспільства і людства в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996р. - К.: Юрінком, 1996.-79с.
2. Закон України "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку" // Відомості Верховної Ради України.-1995.-№12.-Ст.10.
3. Закон України "Про всеукраїнський та місцеві референдуми" // Відомості Верховної Ради України.-1991.-№33-Ст.443.
4. Закон України "Про екологічну експертизу" // Відомості Верховної Ради України.-1995.-№8.-Ст.54.
5. Закон України "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення" // Голос України.1994.-8 квітня.
6. Закон України "Про звернення громадян" //Відомості Верховної Ради України.-1996.-№47.-Ст.256.
7. Закон України "Про інформацію" // Відомості Верховної Ради України.-1992.-№48.-Ст.650.
8. Закон України "Про об'єднання громадян" // Відомості Верховної Ради України.-1992.-№34.-Ст.504.
9. Закон України "Про охорону атмосферного повітря" // Відомості Верховної Ради України.-1992.-№50.-Ст.678.
10. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" // Відомості Верховної України. - 1991. - № 41. - Ст.546.
11. Закон України "Про поводження з радіоактивними відходами" // Відомості Верховної ради України.-1995.-№27.
12. Закон України "Про природно-заповідний фонд України" // Відомості Верховної Ради України.-1992.-№34.-Ст.502.
13. Закон України "Про тваринний світ" // Відомості Верховної Ради України.-1993.-№18.-Ст.191.
14. Земельний кодекс України // Відомості Верховної Ради України.-1992.-№25.-Ст.354.

15. Водний кодекс України // Відомості Верховної Ради України.-1995.-№24.-Ст.189.
16. Кодекс України про надра // Відомості Верховної Ради України.-1994.-№36.-Ст.340.
17. Лісовий кодекс України // Відомості Верховної Ради України.-1994.-№17.-Ст.99.
18. Основи законодавства України "Про охорону здоров'я" // Відомості Верховної Ради України.-1993.-№4.-Ст.19.
19. Абраменкова В.В. Образ ядерной энергетики в детской картине мира // Вопросы психологии, 1990,№5.-С.48-56.
20. Агацци Э. Человек как предмет философии // Вопросы философии. 1989, №2.-С.24-34.
21. Аллен Р. Как спасти Землю. // Р. Аллен. - М.:Мысль,1983.-172с.
22. Античная басня.- М.: Художественная литература,1991.-510с.
23. Арутюнов С.А. Культурологические исследования и глобальная экология // Вестник Академии наук СССР, 1979,- №12-с.86-108.
24. Баландин Р.К. Природа и цивилизация / Р.К. Баландин Л.Г. Бондарев. - М.: Мысль,1988.- 393с.
25. Василенко Л.И. Отношение к природе: "традиция управления" и "традиция сотрудничества" // Вопросы философии,1987, № 7.-С.145-154.
26. Василенко Л.И. Поиски оснований и источников экологической этики // Вопросы философии,1986, №2.-С.145-152.
27. Вебер Э.А. Структура ценностного отношения к природе // Проблемы природоохранного образования и воспитания.-М.: Наука,1982.-С.26-34.
28. Вернадский В.И. Философские мысли натуралиста / В.И.Вернадский. - М.: Наука, 1982.-С.26-34.
29. Викторов В.И. Исследование устойчивости канонической факторной структуры семантического дифференциала и ее теоретическая интерпретация //Автореф. дисс. ... канд. психол. н.- Л., 1982.-20с.
30. Выготский Л.С. Собр. соч. в 6 т. Т.2.-М.:Педагогика, 1982.-С.5-361.

31. Гирусов Э.В. Экологическое сознание как условие оптимизации взаимодействия общества и природы //Философские проблемы глобальной экологии.-М.:Наука,1983.-С.105-120.
32. Голд Дж. Психология и география: Основы поведенческой географии / Дж. Голд. - М.: Прогресс, 1990.-304с.
33. Гумилев Л.Н. Энтогенез и биосфера Земли / Л.Н. Гумилев. - Л.:ЛГУ, 1989. - 496 с.
34. Денисов В.Н., Шубенкова Е.И. Нравственные факторы современной экологической ситуации в условиях социализма // Философские науки,1983.-№3.-С.35-40.
35. Джонстон Р. География и географы / Р. Джонстон. - М.: Прогресс, 1987.-368 с.
36. Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов / Лаэртский. Диоген. - М.: Мысль, 1986. – 571 с.
37. Екологічні права громадян: як їх захистити за допомогою закону: Посіб. / Редкол.:Стівен Стек, Світлана Кравченко та ін.-К.:Ехо-Восток,1997.-161с.
38. Капра Ф. Уроки мудрости. - Киев, Москва: Airland, изд-во Трансперсонального Института,1996.-316с.
39. Кара-Мурза С.Г. Наука и кризис цивилизации // Вопросы философии, 1990, №9 .- С. 3-15.
40. Карманная книжка для любителей земледования, изданная от Русского географического общества.- СПб., 1848. - 328с.
41. Карпенко Е.И. Социально-экологическая ответственность как фактор разрушения противоречия "общество-природа" //Дис. ... канд. философ. н. - Харьков,1986.-211с.
42. Кассирер Э. Опыт о человеке: введение в философию человеческой культуры // Проблема человека в западной философии.- М.: Прогресс,1988.- С.3-30.

43. Козлов В.И. Основные проблемы этнической экологии // Советская этнография, 1983. - №1. - С. 3-16.
44. Кременцов Н.Л. Человек и животное. К истории поведенческих сопоставлений // Поведение человека и животных: сходство и различия. Сб. науч.тр.- Пущино, 1989. - С. 6-28.
45. Круть И.В. Очерки истории представлений о взаимоотношении природы и общества / И.В. Круть, И.И. Забелин. -М.:Наука, 1988. – 416 с.
46. Кряж И.В. Особенности репрезентации в обыденном сознании отношений "человек-природа" // Дисс. ... канд. псих. н.- Х., 1995.- С.166
47. Курис О.В. Философский анализ становления человеческого сознания //Автореф. дисс. ... канд. философ. н.-М.,1992.-25с.
48. Кууси П. Этот человеческий мир / П. Кууси. - М.: Прогресс, 1988. – 363 с.
49. Лавочкина А.М., Яковенко С.И. Из опыта работы школ, расположенных в зоне жесткого радиоэкологического контроля // Чернобыльская катастрофа и медико-психологическая реабилитация пострадавших.- Сб. материалов конференции.-М., 1992. - С. 20-22.
50. Лейбин В.М. "Модели мира" и образ человека: (Критический анализ идей Римского клуба). - М.: Политиздат, 1982. – 255 с.
51. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики / А.Н. Леонтьев. - М.: МГУ, 1981. – 584 с.
52. Лоренц К. Восемь смертных грехов цивилизованного человечества // Вопросы философии, 1992, №3. - С. 39 -52.
53. Лотарев М. Стелящийся по оврагам / М. Лотарев. - Рукопись, 1990. – 249 с.
54. Мамедов Н.М. Ценностные установки и техническое освоение природы // Ценностные аспекты науки и проблемы экологии. - М.,1981. - С. 170-182.
55. Марш Г. Человек и природа. О влиянии человека на изменение физико-географических условий природы / Г. Марш. - С.-П., 1866.-587 с.

56. Моисеев Н.И. Проблема возникновения системных свойств // Вопросы философии, 1992, №11. - С. 25-32.
57. Моисеев Н.И. Экология, нравственность, политика // Вопросы философии, 1989, №5. - С. 3-25.
58. Морально-этические нормы, война, окружающая среда. - М.: Мир, 1989. - С. 123-202.
59. Наука в интересах прогресса и окружающей среды // Природа и ресурсы, т. XXV, №1-4, 1989. - С. 104-132.
60. Небел Б. Наука об окружающей среде. Как устроен мир. В 2 т. Т.1. - М.: Мир, 1993. - 419 с.
61. Ницше Ф. По ту сторону добра и зла // Вопросы философии. 1989, №5. - С. 122-149.
62. Ожегов Ю.П. Экологический импульс: Проблемы формирования экологической культуры молодежи / Ю.П. Ожегов, Е.В. Никонорова. - М.: Молодая гвардия, 1990. - 271 с.
63. Ожиганова А.М. Ауровиль - "живая утопия наших дней" // Этнографическое образование. 1993, №4. - С. 16-29.
64. Олдак П.Г. Общественное производство и окружающая среда. - Новосибирск: Наука, 1979. - 191 с.
65. Олейников Ю.В., Шаталов А.Т. К разработке экологического кодекса России // Вестник МГУ. Сер.7. Философия, 1993, №6. - С. 3-8.
66. Отношение школьников к природе / Под ред. И.Д.Зверева, И.Т. Суровегиной. - М.: Педагогика, 1988. - 129 с.
67. Пестель Э. За пределами роста / Э. Пестель. - М.: Прогресс, 1988. - 272 с.
68. Печчеи А. Человеческие качества / А. Печчеи. - М.: Прогресс, 1986. - 282 с.
69. Пригожин И. Порядок из хаоса / И. Пригожин, И. Стенгерс. - М.: Прогресс, 1986. - 432 с.
70. Рикер П. Человек как предмет философии // Вопросы философии. 1989, №2. - С. 41-50.

71. Рудоміно-Дусятська О.В. Психологічні проблеми екологічної пропаганди // Проблеми соціальної активності молоді. Вип. 2. - К.: Либідь, 1992. - С. 117-123.
72. Рыжиков А.И. Природа и человек: психологические проблемы отчуждения // Вопросы психологии, 1991, №1. - С. 60-64.
73. Саланден Б. "Третий" пол // Этнографическое обозрение, 1994. - №4. - С. 77-89.
74. Севастьянов О.Ф. Видоспецифические механизмы референции. // Поведение человека и животных: сходство и различие. Сб.науч.тр. - Пущино, 1989. - С. 141-164.
75. Сен-Марк Ф. Социализация природы / Ф. Сен-Марк. - М.: Прогресс, 1977.- 435 с.
76. Сколимовски Х. Философия техники как философия человека. - Новая технологическая волна на Западе / Х. Сколимовски. - М.: Прогресс, 1986. - С. 240-250.
77. Социально-философские проблемы экологии. // Под ред. И.В. Огородникова. - К.: Вища школа, 1989.-271 с.
78. Уайт Г. География, ресурсы и окружающая среда / Г. Уайт. - М.: Прогресс, 1990. - С. 338-352.
79. Уорд Б., Дюбо Р. Земля только одна.- М.: Прогресс, 1975.-319с.
80. Философия техники в ФРГ. - М.: Прогресс, 1989.-528с.
81. Франселла Ф. Новый метод исследования личности / Ф. Франселла, Д. Банистер. - М.: Прогресс, 1987. - 236 с.
82. Фромм Э. Иметь или быть? / Э.Фромм. - М.: Прогресс, 1986. - 238 с.
83. Черноушек М. Психология жизненной среды / М. Черноушек. - М.: Мысль, 1989. – 174 с.
84. Шаталов А.Т. Научно-технический прогресс, человек и проблемы экологической этики // Ценностные аспекты науки и проблемы экологии. - М.: Наука, 1981. - С. 258-266.

85. Швейцер А. Культура и этика / А. Швейцер. - М.: Прогресс, 1973. -343 с.
86. Швейцер А. Письма из Ламбарне / А. Швейцер. - Л.: Наука, 1989. – 473с.
87. Шепя В.В. На пути к экоонтологии / В.В. Шепя. - Ужгород: Карпаты, 1991. – 125 с.
88. Шубенкова Е.И. Экологическое воспитание. Опыт этического анализа // Личность: методы и результаты ее изучения. Тезисы всесоюзной научно-практической конференции. Раздел 2. - М., 1987. - С. 48-51.
89. Эренфелд Д. Природа и люди / Д. Эренфелд. - М.: Мир, 1973. – 253 с.
90. Этническая экология: теория и практика. - М.:Наука, 1991. -374 с.
91. Янч Э. Прогнозирование научно-технического прогресса / Э. Янч. - М.: Прогресс, 1974. – 586 с.